

**ISTORIE, CULTURĂ ȘI SPIRITUALITATE ROMÂNEASCĂ ÎN
CONTEXTUL EUROPEAN AL VEACULUI AL XVIII-LEA
ROMANIAN HISTORY, CULTURE AND SPIRITUALITY IN THE
EUROPEAN CONTEXT OF THE 18TH CENTURY**

Radu-Andrei Făiniși

Asistent de cercetare

Universitatea „Constantin Brâncuși” din Târgu-Jiu, România

ORCID: 0000-0001-5717-3429

CZU: 94(498)''17''+008

Abstract:

The end of the 17th century and in the beginning of 17th century represent both for Eastern Europe and for the Romanian people a conglomeration of important events on the political but also socio-cultural level.

In the cultural field, as in the seventeenth century, it is France that sets the tone for European culture; in Central and Eastern Europe, sovereigns glorifying reason, celebrating French philosophers, and practicing an "enlightened despotism", the real purpose of which was to consolidate their power. But against French cultural domination, national reactions in Germany, Italy and Spain are beginning to manifest themselves.

At the core of these explosive knowledge and discoveries is scientific progress, which, however, will bring with it "esotericism and modern forms of superstition" as effects. These being fueled by the exaggerated optimism that stimulated the people of that era, that the advances of human intelligence open the way to a new world and a new way of life. We will notice that in the course of history this process of scientific discovery will accelerate in an unusually fast way, reaching in the present time an even destructive explosion of science based solely on reason and interest in winning.

On the religious level, there is a "split" in European thought and culture influenced by the enlightenment philosophical current that persisted longer on the ground of human reason and intelligence under the banner of freedom. Although if we look back, the roots and sources of the entire socio-cultural system are based on Christianity "at the foundation of the culture of the European peoples are: the book, the school, Christian science and art". The school, which is the home of culture, where the cultural and social spirit is established, was one of the main concerns for the Church. The first letters the children taught were from the Bible "the first European schools for the Christian peoples, are the schools of the Church...". The Church had in its course of two millennia the broadest front of contribution and development of peoples both socio-culturally and politically. In her bosom were formed people of culture, of science, who brought a plus to the development of mankind. However, the Christian peoples of eighteenth-century Europe did not present a massive unity that could have banished specific threats as the Ottoman Empire was at that time.

The Romanian people, in time, present a troubled history full of hardships and shortcomings, often enslaved by the yoke of great empires such as the Ottoman one. Yet through a feeling and feeling of social unity instilled by their faith and that of the Church; he managed to get through the critical moments of history and regenerate the forces necessary for the development of socio-cultural and economic infrastructure. It follows from this that the model of those Romanians, of those difficult times, who did not let hope or faith leave them; presents the model worth following for both the present and future generations. Their example of not compromising at every turn, of keeping the ancestral faith for which the forefathers gave their lives, of not seeking only their own self-interest; it is essentially a way of life in which Romanian society can develop constantly and healthily.

The 17th-18th centuries represent the moment of crystallization of the directions on socio-cultural and economic ground through a firm and wise policy conducted by rulers endowed with faith and love for the Romanian nation.

Key-words: culture, history, church, spirituality.

Sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul sec. al XVIII-lea reprezintă atât pentru Europa de răsărit, cât și pentru poporul român un conglomerat de evenimente importante pe plan politic dar și sociocultural.

Europa trece printr-o perioadă de afirmare treptată a tendințelor de modernizare și integrare culturală. Aceste procese se derulează însă cu o intensitate diferită, pe alocuri întârziată „ca o perioadă de relativă stagnare cu crize intermitente”¹ și într-o diversitate nesfârșită în funcție de condițiile concrete în fiecare zonă etnoculturală, datorată faptului că „la originea acestei dezvoltări din al XVIII-lea se află o spectaculoasă dezvoltare demografică”². Și în spațiul românesc, pe fundalul unor imperative comune – tranziția de la medieval la modern și tendința tot mai accentuată spre unitate culturală, condițiile istorice au impus adesea modalități diferite în realizarea lor. Cu toate acestea, Europa „rămâne încă un continent rural, inclusiv partea sa occidentală”³, datorită unei destabilizări a formei de organizare prin apariția sistemului feudal, având ca element de rutină exploatarea maselor de țărani agricoli. Bineînțeles, nici situația populației din domeniul urban nu era prea strălucită, oamenii fiind nevoiți să lucreze în condiții grele, abia reușind să-și întrețină familiile. Dezvoltarea industriei încă nu promitea un mod mai ușor de trai, iar pe plan social se mai adăuga și ridicarea în mod ostentativ a burgheziei.

Revoluția industrială este ceea ce dă naștere societății burgheze, care joacă un rol important fiind admisă în rândurile nobilimii. Nobilimea care continuă să domine în Europa centrală, de Est și de Sud, izolată de revoluția industrială, încearcă în Franța să stopeze evoluția acestui proces. Astfel, acest „avânt economic din al XVIII-lea, modifică profund condițiile economico-sociale”⁴, producând o invizibilă scindare între Europa de N-V și cea de S-E. Formele de monarhizare absolută au început să se destrame apărând la orizont forma statului modern: „...procesul de centralizare, chiar și în țările unde a atins formele cele mai complete, ca în apusul Europei, n-a făcut să dispară toate instituțiile regionale și spiritul local. Din cauza slabei dezvoltări a industriei, Spania a rămas în urma rivalelor sale din Apus.

---

¹ Serge Bernstein, Pierre Milza. *Istoria Europei*, traducere de Monica Telu. București: Editura Institutul European, 1998. p. 278.

² *Ibidem*, p. 280.

³ *Ibidem*, p. 295.

⁴ *Ibidem*, p. 297.

Anglia din lipsă de suficiente resurse financiare n-a putut vrea o administrație centralizată și în provincie. Iar în ceea ce privește Franța, cu drept cuvânt s-a spus că procesul de centralizare, n-a fost desăvârșit decât de Revoluția burgheză din 1789”⁵.

Acest proces de trecere a statelor europene din epoca medievală în cea modernă devine și mai lent, datorită faptului că se înmulțiseră conflictele armate ce urmau a detrona unele state suverane devenite imperii. Însă pe scena politică oricând au fost state ce pretindeau locul suveranității, de a aplica absolutismul în forma extremă „Caracteristica principală a acestei perioade constă în primul rând în nesfârșitele războaie dintre marile puteri, cu o succesiune aproape ritmică de victorii și de înfrângeri pentru fiecare dintre ele și cu aproape tot atât de deasă schimbare a suzeranității asupra teritoriilor disputate”⁶.

În ciuda acestor profunde schimbări și frământări pe plan socioeconomic; pe plan cultural și științific, se înregistrează o perioadă de înflorire și dezvoltare continuă. Spiritul științific se impune definitiv în Europa, în sec. al XVIII-lea, odată cu Newton se înlocuiește cercetarea legilor cu aceea a cauzelor principale și a efectelor finale. Progresele realizate pe acest plan dau încredere în posibilitățile nelimitate ale rațiunii umane. Din această concepție, aplicată atât în societate, cât și în religie și politică; se manifestă mișcarea filosofică a „Luminilor” sau Iluminism. Exercițându-și spiritul critic, adepții noii filosofii nu cruță nici monarhia absolută, nici Biserica, nici inegalitatea socială. Bazăți pe principiul „liberalismul economic”, iluminiștii puneau în favoare cosmopolitismul european, chiar mondial. Un sistem centralizat care totuși privit dintr-o perspectivă mai critică ar însemna contopirea națiunilor într-o singură masă omogenă, ce devin obedienți unor legi generale și conceperea vieții strict rațional „În numeroase țări, illuminati, Aufklarer, philosophes și-au propus să reformeze omenirea și societatea prin cunoaștere și rațiune”⁷.

Pe plan estetic, clasicismul cedează locul curentului „sufletelor sensibile”, bazat pe cultul pentru natură, proslăvirea sentimentelor generoase și a unei morale eroice. Se impune un curent nou care tinde spre direcția redescoperirii istoriei, lucru destul de vital pentru „regenerarea” stării de spirit, privind evenimentele grele prin care Europa trecea în acel timp.

În domeniul cultural, ca și în sec. al XVII-lea, Franța este cea care dă tonul culturii europene; în Europa centrală și orientală, suveranii proslăvind rațiunea,

⁵ Acad. Andrei Oțetea. *Renașterea și Reforma*. București: Editura Științifică, 1968, p. 156.

⁶ Pr. prof. dr. Constantin Păuleanu, Pr. prof. dr. Viorel Ioniță. *Constantin Brâncoveanu și relațiile sale cu Europa veacului XVIII*. Craiova: Editura Mitropolia Olteniei, 2006, p. 10.

⁷ Amos Funkenstein. *Teologie și Imaginația științifică*. București: Editura Humanitas, 1998, p. 312.

sărbătorind pe filosofii francezi și practicând un „despotism luminat”⁸, al cărui scop real era consolidarea puterii lor. Dar împotriva dominației culturale franceze încep să se manifeste reacțiile naționale din Germania, din Italia și din Spania.

La baza acestor cunoașteri și descoperiri explozive se află progresul științific care totuși va aduce cu el ca efecte „ezoterismul și formele moderne ale superstiției”⁹. Acestea sunt alimentate de optimismul exagerat ce stimulau pe oamenii acelei epoci că progresele inteligenței umane deschid calea spre o nouă lume și un nou mod de viață. Vom observa că în decursul istoriei acest proces al descoperirii științifice se va accelera într-un mod neobișnuit de repede, ajungându-se în prezent la o explozie chiar destructivă a științei bazată numai pe rațiune și interes de câștig.

Pe plan religios, se observă o „scindare” în gândirea și cultura europeană influențată de curentul filosofic iluminist ce persista mai mult pe terenul rațiunii și a inteligenței umane sub sigla libertății. Deși, dacă privim în retrospectivă, rădăcinile și sursele întregului sistem sociocultural au la bază creștinismul – „la temelie a culturii popoarelor europene stau: cartea, școala, știința și arta creștină. În Europa toate popoarele, născute din amestecul neamurilor autohtone și cele năvălitoare, își au la baza culturii lor cartea creștină, Sf. Scriptură, Biblia”¹⁰. Școala, care este casa culturii, unde se înfiripă spiritul cultural și social a fost una din principalele preocupări pentru Biserică. Primele slove pe care le învățau copiii erau din Biblie „cele dintâi școli europene pentru popoarele creștine, sunt școlile Bisericii...”¹¹. Biserica a avut în decursul ei de două milenii frontul cel mai larg de contribuție și dezvoltare a popoarelor atât pe plan socio-cultural cât și politic. În sânul ei s-au format oameni de cultură, de știință, care au adus un plus la dezvoltarea omenirii. Cu toate acestea, popoarele creștine ale Europei al XVIII-lea nu prezentau o unitate masivă ce ar fi putut izgoni amenințările specifice așa cum era Imperiul Otoman la acea vreme. „Astfel datorită istoriei, panorama religioasă a Europei al XVIII-lea este extrem de complexă. Europa este într-un tot-sau aproape într-un tot – creștină, însă prezintă o mare diversitate ce întreține diviziunile. Omogenitatea la care aspiră majoritatea statelor nu-și află pereche decât în varietatea Bisericilor, a formulărilor dogmatice ale acestora, a expresiilor liturgice și a organizărilor disciplinare”¹².

Elementul primordial, al unei dezvoltări constante și stabile pe plan sociocultural al poporului român îl reprezintă Biserica. De-a lungul secolelor,

---

⁸ Serge Berstein, Pierre Milza. *Istoria Europei...*, p. 303.

⁹ *Ibidem*

¹⁰ Ilarion V. Felea. *Religia Culturii*, Editura Episcopiei Aradului, 1994, p. 227.

¹¹ *Ibidem*, p. 230.

¹² Rene Remond. *Religie și Societate în Europa*. Iași: Editura Polirom, 2003, p. 29.

Biserica noastră și-a împletit firele vieții sale cu firele vieții poporului român. „Suntem un popor născut creștin ortodox, un popor caracterizat prin capacitatea de suferință și generozitate, cu aptitudini profunde pentru comunicarea umană”¹³. Ea a sprijinit continuu luptele strămoșilor pentru dreptate și libertate, dar și dezvoltarea pe plan sociocultural „Aflându-se mereu alături de popor, Biserica noastră a desfășurat rodnică lucrare nu numai pe plan religios-moral, ci și pe plan cultural și național. Din punct de vedere cultural-istoric, Ortodoxia românească a prezentat un factor dinamic, un element activ în promovarea filosofiei, culturii și artei naționale”¹⁴. Poporul român a crescut de mic la „streașina Bisericii”, primind atât primele forme de educație cât și de cultură, din sânul Bisericii, în forma cea mai pură.

Poporul român, prezintă în timp o istorie zbuciumată plină de greutate și neajunsuri, de multe ori robit de jugul marilor imperii cum ar fi cel otoman. Totuși, printr-o trăire și simțire a unității sociale insuflată de credința lor și a Bisericii, a reușit să răzbătă prin momentele critice ale istoriei și să-și regenereze forțele necesare pentru dezvoltarea infrastructurii socio-culturale și economice. Reiese din aceasta faptul că modelul acelor români, ai acelor vremuri vitrege, care nu au lăsat speranța și nici credința să-i părăsească prezintă modelul demn de urmat atât pentru generația prezentă cât și pentru cele viitoare. Exemplul lor de a nu face compromisul la orice pas, de a păstra credința străbună pentru care înaintașii și-au dat viața, de a nu căuta numai interesul propriu reprezintă în esență un mod de viață în care societatea română se poate dezvolta constant și sănătos.

Secolele XVII-XVIII reprezintă momentul cristalizare a direcțiilor pe teren sociocultural, dar și economic printr-o politică fermă și înțeleaptă dusă de domnitori înzestrați cu credință și dragoste pentru neamul românesc. Deși apăsați greu de robia otomană ce concepea biruri grele și impunea condițiile de trai, poporul român, alimentându-se din harul Bisericii, reușește să depășească acest greu moment al istoriei, având speranța libertății neamului în viitor. Cu toate acestea, sec. al XVIII-lea este denumit secolul de aur a culturii românești – încep să apară un număr însemnat de cărți tipărite cu conținut religios și cultural. Oameni de seamă se ridică din rândurile poporului care aduc prin lucrările lor un punct de influență pentru cultura europeană. Biserica reprezintă „motorul” principal al mecanismului cultural românesc.

---

¹³ Dr. Nestor Vornicescu. *Studii de teologie istorică*. Craiova: Editura Mitropolia Olteniei, 1998, p. 8.

¹⁴ Idem, *Biruit-au Gândul*. Craiova: Editura Mitropolia Olteniei, 1990, p. 24-25.

Moștenirea milenară a Bisericii este predată în timp urmașilor și celor ce vor veni, pe măsura dorinței generațiilor ce vor a cunoaște adevărul istoric. Nu putem vorbi de o istorie a românilor, o cultură sau o artă românească fără a ajunge la temelia acestora, care este Biserica.

BIBLIOGRAFIE

1. Berstein S., Milza P. *Istoria Europei*, traducere de Monica Telu. București: Editura Institutul European, 1998.
2. Felea I.V. *Religia Culturii*. Arad: Editura Episcopiei Aradului, 1994.
3. Funkenstein A. *Teologie și Imaginația științifică*. București: Editura Humanitas, 1998.
4. Gorun A., Gorun H.T. *Un scurt tratat de epistemologie. Ghid metodologic pentru elaborarea unei lucrări științifice. Aplicații*. Craiova: Editura Universitaria Craiova, 2021.
5. Oțetea Acad. A. *Renașterea și Reforma*. București: Editura Științifică, 1968.
6. Pătuleanu Pr. Prof. Dr. C. Ioniță, Pr. Prof. Dr. V. *Constantin Brâncoveanu și relațiile sale cu Europa veacului XVIII*. Craiova: Editura Mitropolia Olteniei, 2006.
7. Remonr R. *Religie și Societate în Europa*. Iași: Editura Polirom, 2003.
8. Vornicescu Dr. N. *Biruit-au gândul*. Craiova: Editura Mitropolia Olteniei, 1990.
9. Vornicescu Dr. N. *Studii de teologie istorică*. Craiova: Editura Mitropolia Olteniei, 1998.